

Гулевич Сергій Олександрович,

аспірант

Інституту проблем сучасного мистецтва

Національної академії мистецтв України

orcid.org/0000-0003-0990-114X

hulievych@gmail.com

БАТАЛЬНИЙ ЖАНР В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена переосмисленню поняття «батальність», а також формуванню його характеристик через аналіз історичних аспектів становлення батального жанру від давньогрецького мистецтва, його утвердження в біблійних сюжетах середньовіччя, формування поняття «батальний жанр» у XVI–XVII століттях до мистецьких рефлексій на російсько-українську війну 2014–2023 рр. Саме особливості ведення сучасної російсько-української війни та специфіка мистецьких рефлексій на неї зумовлюють потребу в розширенні та доповненні значення вже відомого і вживаного терміну «батальність». Нове визначення дасть змогу систематизувати творчість сучасних художників та окреслити окремий напрямок сучасного українського мистецтва.

Об'єктом дослідження виступає відображення війни як історичного, соціального та глобального явища в соціокультурному середовищі України. Предметом – тема батальності в образотворчому мистецтві України ХХІ ст.

Методологія дослідження ґрунтується на принципі історизму, в аналізі матеріалу використовуються загальнонаукові методи дослідження: аналітичний, системний, порівняльний, мистецтвознавчий, культурологічний, філософський, психологічний, що дає змогу об'єктивно осмислити рефлексію «батального» в соціокультурному просторі України.

У праці розглянуто становлення «батального жанру», проаналізовано художні твори, у яких відображено битви та протистояння. Зроблено акцент на вивченні ознак і характеристик зображення війни у ХХІ столітті. Для розуміння батальності як явища проаналізовано етимологію терміна та встановлено його первинне змісто-ве навантаження. Це дало змогу дослідити «батальність», розширивши тематичну сферу жанру. З огляду на це дослідження концентрує увагу на творах, у зміст яких закладено «протистояння» – міфологічного, релігійного, соціального та військового характеру.

На основі отриманих результатів дослідження сформовано нове визначення терміну «батальність» – мистецька тематика, яка демонструє емоційну напругу через образи й символи війни, вплив війни на побут і повсякденне життя переважно трагічного характеру, тобто все те, що було створене на основі власного враження митця від історичних чи сучасних військових подій, може бути репрезентоване через реалістичні, сюрреалістичні, абстрактні чи інші стилі образотворчого мистецтва, а також в інших видах мистецтва – кіно, музиці, театрі.

Ключові слова: батальність, війна, культурне середовище, образотворче мистецтво, релігія, принцип історизму.

Hulievych Serhii,

Postgraduate Student

Modern Art Research Institute

National Academy of Arts of Ukraine

orcid.org/0000-0003-0990-114X

hulievych@gmail.com

BATTLE GENRE IN THE CONTEXT OF SOCIO-CULTURAL PROCESSES IN UKRAINE IN THE XXI CENTURY

The article is devoted to the rethinking of the concept of "battle", as well as the formation of its characteristics through the analysis of historical aspects of the formation of the battle genre from ancient Greek art, its confirmation in biblical stories of the Middle Ages, the formation of the concept of "battle genre" in the 16th – 17th centuries,

to artistic reflections on the Russian-Ukrainian war of 2014–2023. It is the specifics of conducting the modern Russian-Ukrainian war and the specifics of artistic reflections on it that lead to the need to expand and supplement the meaning of the already known and used term "combat". The new definition will make it possible to systematize the work of modern artists and outline a separate direction of modern Ukrainian art.

The object of the research is the reflection of the war as a historical, social and global phenomenon in the socio-cultural environment of Ukraine. The subject is the theme of battle in the fine art of Ukraine of the 21st century.

The research methodology is based on the principle of historicism, in the analysis of the material, general scientific research methods are used: analytical, systematic, comparative, art history, cultural, philosophical, psychological, which makes it possible to objectively understand the reflection of the "battle" in the socio-cultural space of Ukraine.

The work examines the formation of the "battle genre", analyzes works of art depicting battles and confrontations. Emphasis is placed on the study of signs and characteristics of the depiction of war in the 21st century. In order to understand battle as a phenomenon, the etymology of the term was analyzed and its primary content load was established. This made it possible to explore "battle", expanding the thematic scope of the genre. In view of this, the research concentrates attention on the works in the content of which "confrontation" is embedded – mythological, religious, social and military.

Based on the results of the study, a new definition of the term "battle" was formed - an artistic subject that demonstrates emotional tension through images and symbols of war, the impact of war on everyday life and everyday life of a predominantly tragic nature, that is, everything that was created on the basis of the artist's own impression from historical or modern military events, can be represented through realistic, surreal, abstract or other styles of fine art, as well as in other forms of art – cinema, music, theater.

Key words: battle, war, cultural environment, fine art, religion, principle of historicism.

Актуальність. Україна веде війну за свою незалежність, за право бути самодостатньою європейською країною. Від початку військових дій 2014 року (анексії Криму, війни на Донбасі та початку активної фази війни) маємо багато якісної аналітики щодо стратегії і тактики ведення військових дій, проте погляд на війну, як на продукт людської діяльності та витвореного людиною культурного доробку, практично не висвітлено. У контексті нових методів ведення війни з'являються нові поняття, нова термінологія, нові мистецькі твори в різних царинах образотворчого мистецтва. Кожна війна має свої особливості, для того щоб аналізувати та досліджувати візуальну рецепцію сучасної війни, переважно твори батального жанру, потрібно проаналізувати та доповнити вже відому нам термінологію, означення й окреслити явища.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням війни здебільшого з позицій політичного та соціального підходів займалися велика кількість філософів та літераторів. Зокрема, у стародавній Греції та Римі війни описували Аристотель, Платон, Цицерон; славнозвісний трактат Сунь-Дзи «Мистецтво війни», який спеціалісти датують X–XIII ст., розглядає війну «як метафору, як філософію життя» (Сунь-Дзи, 2015, с. 112); у німецькій класичній філософії свої твори питанням війни присвячували І. Кант, Г. Гегель, І. Фіхте; праця Карла фон Клаузевіца «Природа війни» вважається взірцем

стратегічного мислення. У XX та XXI століттях дослідження війни вирізняються різними підходами та методами – найбільш поширеними є історичний, військовий і культурологічний. Серед сучасних дослідників слід виділити американського історика Тімоті Снайдера, який досліджує культурологічний, політичний та ідеологічний аспект через призму тоталітарних режимів, результати якого представлені у книзі «Криваві землі» (Снайдер, 2011, с. 448), і Майкл Уолцер, який досліджує війну крізь призму теорії справедливої війни (Уолцер, 2000, с. 400). Важливою є також праця Тоні Джадта «Після війни. Історія Європи від 1945 року», у якій автор практично «переписує історію Другої світової війни з погляду сучасності». Важливим також є те, що автор докладно аналізує повоєнний стан Західної та Східної Європи, розкриваючи причини такого стану (Джадт, 2020, с. 928).

Попри велику кількість теоретичних досліджень в історичній і філософській площинах, тема війни знайшла яскраве відображення у працях українських мистецтвознавців. Дослідженням батального жанру займалися: В. Овсійчук (Овсійчук, с. 300), який присвятив свою працю вивченню історії батального жанру в Україні, Г. Юхимець (Юхимець, с. 160) у своїх працях дослідив стан батального жанру в образотворчому мистецтві післявоєнних років, А. Мороз (Мороз, 1975, с. 9) здійснив аналіз батального жанру у творчості українського художника

В. Пузиркова. Загальний стан батального мистецтва, а також мистецтво періоду Другої світової війни проаналізовано в шостому томі багатотомного видання «Історія українського мистецтва», проте, звісно, з точки зору радянської ідеології (Турченко, 1968, с. 451).

Мета роботи. Розширити вже відому термінологію «батального жанру» та сформулювати нове поняття «батального» в контексті нових методів і засобів ведення сучасної, російсько-української війни, а також активної рефлексії мистецького простору на неї.

Виклад основного матеріалу. У Філософському енциклопедичному словнику термін «війна» означає «складне соціально-політичне явище, стан суспільства, в якому основним видом діяльності є організована збройна боротьба між державами, класами або націями (народами)» (Шинкарук, 2002, с. 89). Аналізуючи війну в соціальному й історико-культурному контексті, ми маємо чітко усвідомити основні характеристики та чинники, які відіграють важливу роль у передумовах і наслідках війни як такої. Водночас, розглядаючи війну як соціокультурне явище, слід виокремити як негативні, так і позитивні її сторони в політичній, соціальній, психологічній і культурній царинах людського життя. Безумовно, негативних наслідків значно більше, ніж позитивних, адже війна насамперед це біль і втрати, розбрат, насильство, руйнування соціальної сфери, нищення культурних цінностей. Незважаючи на всю трагічність, війна має і позитивні конотації, зокрема в культурному аспекті (спонукає до активної рефлексії на неї мистецького середовища, змінює стилістику та художньо-образну мову), але лише у випадку, коли вона є рушійною силою для цивілізаційних змін у суспільстві, за умови, що ці зміни не здатні відбутися в будь-який інший спосіб. Отже, з культурної точки зору війна як явище нерідко виступає рушієм культурного розвитку, витворює свою символіку й означення, змінює стилістику й оптику сприйняття образів. Війна – це насамперед протиставлення, починаючи з двох ворогуючих сил і закінчуючи протистоянням позитивного і негативного, темного і світлого, добра і зла. Вона, символізуючи зло, стає інструментом впливу в руках тирана. Однак, як зазначає Ж. Ж. Руссо, «варто тільки цій людині загинути – її імперія розпо-рошується і втрачає внутрішні зв'язки; так дуб,

спалений вогнем, перетворюється на купу попелу» (Руссо, 2001, с. 20).

Як зазначено в Сучасній енциклопедії України, «батальний жанр – вид образотворчого мистецтва (переважно малярства, меншою мірою різьби й графіки), що відображає воєнні події й життя армії (військові походи, будні обозу). Батальний жанр можна розглядати як особливий розділ історичного жанру» (Дзюба, 2003, с. 300). Проте в історії відомо багато творів мистецтва, які зображують сцени, пов'язані з батальністю, які не завжди опираються на військові події чи армійське життя («Апофеоз війни» В. Верещагіна, «Обличчя війни» С. Далі, «Герніка» П. Пікассо). Поняття «батальний жанр» в образотворчому мистецтві, за різними джерелами, сформувалось у XVI–XVII століттях, коли тема твору вважалась істотним чинником його вартості – у цей час відбувся розквіт батального жанру як окремого виду мистецтва. До військової тематики звертається чимало художників (Мікеланджело «Битва під Кашиною», Д. Тінторетто «Битва під Задаром», Ж. Калло «Облога Бреди» тощо), музикантів (композиції *La Marche des Mousquetaires* Ж. Б. Люллі, *The Battle of Marston Moor Electric Light Orchestra* тощо).

Художники присвячують цьому жанру образотворчого мистецтва серії робіт або окремі станкові твори, режисери знімають тематичні художні або документальні кінострічки, музиканти пишуть патріотично піднесені музичні твори на честь перемоги – у цьому різноманітті простежується відмінність між творами, де висвітлено суто військову тематику, та батальними творами. Щодо образотворчого мистецтва, то переважно це живописні полотна великого формату на противагу значно меншим графічним творам. Серед художників, які працювали в батальному жанрі або відтворювали батальні сцени у своїх роботах, можна згадати таких, як Пітер Пауль Рубенс («Святий Михаїл виганяє Люцифера і бунтівних ангелів», 1622 рік), Ан-Луї Жироде («Повстання в Каїрі», 1810 рік), Франсиско Гойя (серія офортів «Лихоліття війни», 1820 рік), Кете Кольвіц («Поле бою», 1907 рік), Віллі Зітте («Ті, що вціли», 1963 рік) і багато інших. З українських художників слід згадати Олену Кульчицьку («Страхіття війни», 1915 рік), Михайла Дерегуса («Козак», 1970 рік), Олександра Данченка (серія офортів з українськими

отаманами), Сергія Якутовича (ілюстрації до книги «Берестечко»), Ніла Хасевича (лістівки політико-пропагандистського мистецтва, створені у 1940-х роках) і представників української діаспори – Петра Андрусіва («Голгота України», 1939 рік), Бориса Крюкова («Напередодні»), Віктора Цимбала («Рік 1933», «Примусова репатріація», 1946 рік) і багато інших.

Разом із тим батальні сцени можна побачити на стінах палаців, у розписах на посуді, на рельєфах, в ілюстраційному мистецтві й інших витворах мистецтва, що були створені багато століть до того, як поняття «батального» набуває ознак окремого жанру. Прикладом слугують розписи на давньогрецькій чорнофігурній кераміці, датованій 400–300 рр. до нашої ери, із зображеннями битв давньогрецьких богів та міфічних гігантів. Батальні сцени з грецької міфології прикрашають храми античної Греції, зокрема рельєфи Парфенону зі сценами кентавромахії і гігантомахії. Батальні сцени Стародавнього Риму переважно прославляли імператора та возвеличували державу, чудовим прикладом чого є Колона Марка Аврелія у Римі.

Звісно, крім міфологічної тематики, наповненої сюжетами динамічних битв і трагічних протистоянь, існувала ще одна, не менш благодатна для батального жанру біблійна тематика, з якої черпали натхнення майже всі митці. Для більшого впливу на глядача художники обирали трагічні сюжети, які привертали увагу поціновувачів мистецтва і водночас прославляли церкву. У середньовіччі мистецтво було основною зброєю церкви – потужним засобом пропаганди. Батальні сцени з'являлись у житійних сценах на іконах і поліхроміях, які прикрашали стіни храмів. Також у цей період популярним як для Західної Європи, так і для Київської Русі стає образ святого воїна, борця за віру. Саме через зображення святих воїнів, які боролися зі злими силами, із «сатаною», символом якого був змії чи дракон, проявляється батальність. Так, у християнській іконографії в образі воїнів, що поборюють дракона, виступають: Небесний воїн Архистратиг Михаїл, св. Георгій, св. Марсель. Ці іконографічні схеми можуть трактуватися по-різному, але факт боротьби, емоційної напруги та протистояння двох сил залишається просценіумом.

У добу Відродження в Європі через біблійні теми та міфологію батальність проникає в живопис. Багато відомих художників цієї доби у своїй

творчості звертаються до релігійної тематики, знову популярними стають сюжети античної міфології. Зокрема, у полотні Мікеланджело «Страждання святого Антонія», алегоричні образи символізують боротьбу між світлом і темрявою, у мармуровому рельєфі «Битва кентаврів», створеному ще молодим скульптором, бачимо звернення до античного сюжету битви Геракла з кентаврами – міфічними, міксантропічними створіннями, які поєднують людські і тваринні риси. У творчості Леонардо да Вінчі батальність демонструється в начерках «Вершник зневажає переможного ворога» (1480 р.) або у більш завершеному графічному творі «Битва дракона і лева», виконаному на початку XVI століття. Аналізуючи європейське мистецтво, слід згадати й німецьких художників, у творчості яких батальний живопис відзначався експресивністю, деталізацією форм і графічністю. У творчому доробку живописця Мартіна Шонгауера чимало графічних робіт, присвячених батальності, серед яких варто виділити гравюру «Несення хреста». Цей біблійний сюжет за тональним і композиційним вирішенням занурює глядача в тривожний стан – вираз облич персонажів, вертикалі списів, нагромадження ліній різних конфігурацій посилюють ефект психологічної напруги. У цій гравюрі, виконаній у XV столітті, помічаємо відгомін «середньовічної батальності», протистояння двох сил, у яких викристалізовується поняття батального жанру. Така ж тенденція простежується і в наступних століттях, у творах художників, які через біблійні сюжети оприявнювали такі явища, як жорстокість і героїзм, протистояння і жертвність, тривога і співчуття.

XVI–XVIII століття – доба розквіту батального жанру, особливо в роботах таких майстрів, як Д. Веласкес («Капітуляція Бреди», 1625 рік), Рембрандт, гравюри якого на біблійну тематику складаються у єдиний цикл. Художник оперує не лише зображальними та технічними, але й психологічними інструментами для передачі трагічного та батального.

Цикл гравюр Альбрехта Альтдорфера «Падіння та спокута людини» і гравюра «Жертва Авраама» (1520 р.) сповнені релігійного трагізму, їхня основна ідея – протистояння насиллю та боротьба з темними силами. З плином часу біблійна тематика з батальними конотаціями переходить з релігійного середовища у світське.

Батальний жанр захоплює багатьох митців, він дає змогу передавати на полотні рух і пластику, створювати багатофігурну та динамічну композицію. Врешті це спрямування набуває популярності та стає окремим жанром. Чимало відомих художників у своїй творчості звертаються саме до цього напрямку. Проте цих авторів не можна віднести до баталістів, адже зазвичай у їхньому доробку це лише поодинокі роботи. Тому роботи такого характеру можна вважати батальними або радше такими, що створили передумову для виникнення батального жанру.

Батальний, *bataille* у перекладі з французької мови означає «битва», тобто будь-яка битва і не обов'язково пов'язана з війною у звичному сенсі. Значення «військової битви» застосовують лише тоді, коли її учасників можна поділити на групи, які протидіють одна одній з використанням військових атрибутів (військова зброя, одяг, розпізнавальні позначки тощо). У випадку протистояння двох людей говоримо про конфлікт, що у французькій є синонімом слова «бій». Отже, можемо стверджувати, що тема батальності в образотворчому мистецтві виникає значно раніше, ніж з'явився сам термін «батальний жанр», а художні твори, які ілюструють протистояння, бої та битви, слугують «предтечею» окремого жанру в мистецтві.

Розглядаючи українське батальне мистецтво минулого століття, слід враховувати соціополітичну ситуацію та передумови, що впливали на існування та розвиток цього жанру в історії нашої держави. Якщо порівняти батальні твори XVIII – кінця XIX століття з творами XX століття, стають помітними стилістичні особливості, які принципово відрізняють ці полотна. Художники кінця XIX століття: С. Васильківський («Козацький пікет», 1888 рік), О. Мурашко («Похорони кошового», 1900 рік), М. Пимоненко, який працював переважно в побутовому жанрі, проте в деяких картинах можна віднайти ознаки батальності («Проводи рекрута», 1910 рік), М. Івасюк («Богдан Хмельницький», приблизно 1910 рік), польський художник українського походження Юлій Коссак («Битва під Остроленкою», 1831 рік) звертаються до тематики козацтва, побуту та визначних битв. Їхні полотна просякнуті романтикою більшою мірою, аніж роботи художників XX століття. Вони захоплюються зображенням автентичного козацького одягу, достеменним зображенням

історичних фактів, створюючи романтичний образ мужнього та войовничого козака. Проте ці роботи по суті є вже постфактумом, героїзацією подій, що відбулися кілька століть тому. Цей аспект відіграє важливу роль у формуванні загального бачення картини, бо з легенд, віршів і переказів образ козака поставав саме таким. Однак ці художники не були безпосередніми свідками подій доби козацтва, тому більшою мірою вони використовували як джерело історичні описи, творчо інтерпретуючи їх.

XX століття докорінно змінює трактування теми. Батальний жанр демонструє дещо інший підхід і стилістику. Багато художників були безпосередніми учасниками двох світових воєн, відчувши на собі весь тиск, трагедію, безглуздість та підступність війни. До когорти художників першої половини XX століття ми можемо віднести А. Петрицького – у 1924 році він пише картину «Інваліди», у якій відображає власний досвід Першої світової війни, у 1930 р. ця картина представляла Радянський Союз на 17-й Венеційській Бієнале, де отримала відзнаку та чимало компліментів від критиків (Сидор-Гібелінда, 2008, с. 146) Ф. Кричевського («Переможці Врангеля», 1934 рік), М. Самокиша з його динамічними козацькими боями, О. Кульчицьку – батальність особливо яскраво проявляється у її роботах «Страхіття війни» (1915 р.) та «Доля українських втікачів» (1916 р.), Л. Перфецького – безпосереднього учасника бойових дій, який на основі свого досвіду створив велику кількість графічних творів на тему визвольних воєн («У відбитому Києві чорношличники скидають з будинку Думи російський прапор, 31 липня 1919 року»), І. Петрова з шедевральними діорамами, які розповідають про військові зіткнення («Бій за Каховський плацдарм 1920 року»), А. Страхова із серією плакатів «Абетка революції» (1915 р.). Серед художників другої половини XX століття, які працювали в батальному жанрі, варто відзначити С. Якутовича, В. Іванова-Ахметова («Невідомий солдат»), О. Данченка, М. Дергуса, А. Константинопольського («Рідна земля», 1957 р.), О. Лопухова («Війна», 1969 р.) та інших. Цим митцям вдалося створити нове трактування батального жанру, наповнити його трагізмом і реалізмом. Дехто з них продовжував захоплюватися добою козацтва, як, наприклад, М. Дергус та О. Данченко, проте їхні графічні

твори позбавлені романтизму. Вони використовували графічні можливості офорта виключно для підсилення трагічності та психологічного сприйняття. М. Самокиш у своєму живописі, крім яскравої колірної палітри, використовує експресивні композиційні вирішення – завдяки такому поєднанню з'являються рух і динамічний розвиток.

Проте інтерес до теми козацтва поступово втрачався. Більшість художників були учасниками війни, що великою мірою вплинуло на їхню творчість. Роботи таких художників, як О. Будников («Стоять на смерть», «Форсування Дніпра»), П. Пархет («Перед боєм до партії», 1950 р.), В. Задорожний («Солдатські матері», 1986 р.) та інші, демонструють внутрішні переживання самого автора, ілюструють жакливі атрибути війни – смерть, каліцтва, самотність і скорботу, розкривають тему самої війни та її наслідків. Узагальнивши тенденції розвитку жанру та його специфіку, у батальному жанрі першої половини ХХ століття можна виділити основні атрибути й ознаки цього періоду, що пронизують твори батального характеру: патріотичне піднесення, звернення до знакових подій історії України.

Друга світова війна внесла свою стилістику в розвиток батального жанру. Художники активніше звертаються до цього жанру образотворчого мистецтва. У цей період характерною рисою полотен на батальну тематику є пропаганда, заклик до боротьби та перемоги над ворогом. Тут батальність постає в класичному трактуванні – зображення армії, воєнних дій та побуту. Деякі художники створювали ескізи прямо на лінії фронту, перебуваючи під безпосереднім враженням від реальних подій. У післявоєнні роки батальність в образотворчому мистецтві можна віднайти не лише на станкових роботах, а й у книжкових ілюстраціях. Загалом ХХ століття під впливом національного піднесення на його початку, під час війни та в повоєнний період і у другій його половині відіграє важливу роль у формуванні батального жанру.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що батальний жанр в образотворчому мистецтві перебував і перебуває дотепер у процесі розвитку. Кожен етап становлення цього жанру зазнавав впливу тих чи інших подій. З огляду на історичну еволюцію можна зазначити, що

такий вплив створювали міфологія, яка відображалася у сценах кентавромахії та гігантомахії; церква з її біблійною тематикою та зображеннями святих воїнів, які борються з темними силами. Значний вплив на розвиток батального мистецтва чинять політичні перипетії, зокрема війни (за Карлом Фон Клаузевіцем війна – продовження політики), панування тоталітарних режимів, боротьба за свободу тощо. Зрештою, коли війни набувають військового характеру у світовій історії, батальність стає їх відображенням і набуває воєнних конотацій. Інколи батальне мистецтво стає засобом пропаганди певної ідеології, інколи – потужним інструментом фіксації та архівації історичних подій. Водночас батальний жанр дає змогу дещо романтизувати події попередніх епох, віднаходити нові образи та символи війни.

Говорячи про батальність у ХХІ столітті, можемо зазначити, що вона проявляється дещо по-іншому та розвивається в фокусі стилістики й образів продиктованих сучасною війною. Вона не обмежується зображенням військових подій і військового побуту – батальність у сучасному контексті дещо розширює свої межі. У сучасному світі ми маємо справу з неklasичною війною, яку складно проілюструвати лише битвами, героїчними сценами та патріотизмом. Сучасна війна – це насамперед психологічна, діджиталізована боротьба з непередбачуваними наслідками. Мистецтво, основним завданням якого є продукувати власну візію на події, говорити мовою образів там, де слова безсилі, виходить за межі традиційного і шукає нових засобів виразу. Унаслідок цього з'являються твори, у яких переплітаються різні жанри та стилі, технології та техніки, даючи митцям більше можливостей вираження.

Наукова новизна дослідження полягає в розширенні та доповненні вже відомої термінології, пов'язаної з обставинами сучасної російсько-української війни. З плином часу у війні змінюються методи та засоби ведення, а отже, і сприйняття. Це змушує переглянути термінологію, пов'язану з війною, зокрема трактування «батального» в культурологічній і мистецькій площинах – саме цей аспект розглядається у статті вперше.

Висновки. Батальний жанр у мистецтві ХХ століття створив потужний фундамент для розвитку цього жанру у ХХІ столітті. Проте

у зв'язку зі зміною культурного та соціального середовища термін «батальний» потребує певної корекції. Насамперед варто позбутися означення «жанр», оскільки воно ставить певні умовні рамки, обмежуючи мову мистецтва конкретними засобами виразу. У сучасному мистецтві поняття жанру не має чітких меж, митці зазвичай комбінують різні жанри для більшої виразності своїх «творів». У цьому контексті більше підходить термін «батальність», який слід окреслити ширшими межами: класичні батальні сцени, сюжети, наповнені трагізмом, героїзмом і глибоким психологічним осмисленням війни загалом, і передача емоційного через символіку й атрибути війни, як класичної чи

гібридної, так і політичної чи релігійної. Враховуючи зазначене, пропоную таке визначення терміна: *батальність* – мистецька тематика, яка демонструє емоційну напругу через образи і символи війни, вплив війни на побут і повсякденне життя переважно трагічного характеру, тобто все те, що було створене на основі власного враження митця від історичних чи сучасних військових подій, може бути репрезентоване через реалістичні, сюрреалістичні, абстрактні чи інші стилі образотворчого мистецтва, а також в інших видах мистецтва – кіно, музиці, театрі. Таке визначення дасть змогу систематизувати творчість сучасних художників і виокремити напрями мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Джадт, Т. (2020). Після війни. Історія Європи від 1945 року. Київ: Наш формат. 928 с.
2. Мороз, А. (1975). Батальний живопис В. Пузиркова. *Образотворче мистецтво*. № 2. С. 9–10.
3. Енциклопедія сучасної України: в 24 т. / ред. рада: І. М. Дзюба (гол.) та ін. (2003). НАН України. Київ: Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. Т. 2. 872 с.
4. Радянське мистецтво 1941–1967 років: в 6 т. / ред. рада: Ю. Турченко (гол.) та ін. (1968). Москва. Т. 6. 451 с.
5. Руссо, Ж. Ж. (2001). Про суспільну угоду, або принципи політичного права / пер. з фр. та ком. О. Хоми. Київ: Port-Royal, 2001. 349 с.
6. Сидор-Гібелінда, О. (2008). Україна на Венеційській Бієнале: сто років присутності. Київ: Наш час. С. 146–153.
7. Снайдер, Т. (2011) Криваві землі: Європа між Гітлером та Сталіним: монографія. Київ: Граніт-Т. 448 с.
8. Сюн-Дзи. (2015). Мистецтво війни. Львів: Видавництво Старого Лева. 112 с.
9. Юхимець, Г. М. (1983). Українське радянське мистецтво 1941–1960 рр. Нариси з історії українського мистецтва. Київ: Мистецтво. 160 с.
10. Філософський енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. І. Шинкарук (гол.) та ін. (2002); Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ: Абрис. 744 с. URL: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop/page/88/mode/2up?view=theater (дата звернення 27.08.2022).
11. Walzer M. Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations. New Yor: Basic Books, 2000. 400 p.

References:

1. Judt, T. (2020). Pislja vijny. Istorija Jevropy vid 1945 roku [Postwar. A History of Europe Since 1945]. Kyiv: Nash format, 2020 [in Ukrainian].
2. Moroz, A. (1975). Bataljnyj zhyvopys V. Puzyrkova [Battle Painting by V. Puzyrkov]. *Obrazotvorche mystectvo*, 2, 9–10 [in Ukrainian].
3. Dzjuba, I. M. et al. (2003). Encyklopedija suchasnoji Ukrajinu: v 24 t (Tom 2). [Encyclopedia of Modern Ukraine]. (Vols. 2). Kyiv: In-t encyklopedychnykh doslidzhenj NAN Ukrajinu [in Ukrainian].
4. Turchenko, Ju. et al. (1968). Radjansjke mystectvo 1941–1967 rokiv: v 6 t. [Soviet Art 1941–1967] (Vols. 6). Moskva [in Ukrainian].
5. Russo, Zh. Zh. (2001). Pro suspiljnu ughodu, abo pryncypy politychnogho prava / per. z fr. ta kom. O. Khomy [About the Social Contract, or the Principles of Political Law]. (O. Homa, Trans). Kyiv: Port-Royal [in Ukrainian].
6. Sydor-Ghibelinda, O. (2008). Ukrajina na Venecijskij Bijenale: sto rokiv prysutnosti [Ukraine at the Venice Biennale: One Hundred Years of Presence]. Kyiv: Nash chas [in Ukrainian].
7. Snajder, T. (2011). Kryvavi zemli: Jevropa pomizh Ghitlerom ta Stalinym [Bloody Lands: Europe between Hitler and Stalin]. Kyiv: Ghranit-T [in Ukrainian].
8. Sjun-Dzy. (2015). Mystectvo vijny [The Art of War]. Ljviv: Vydavnyctvo Starogho Leva [in Ukrainian].
9. Jukhymecj, Gh.M. (1983). Ukrajinsjke radjansjke mystectvo 1941–1960 rr. Narysy z istoriji ukrajinsjkojho mystectva [Ukrainian Soviet Art 1941–1960. Essays on the History of Ukrainian Art]. Kyiv: Mystectvo [in Ukrainian].
10. Shynkaruk, V. I. et al. (2002). Filososfsjkyj encyklopedychnyj slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Kyiv: Abrys. Retrieved from https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop/page/88/mode/2up?view=theater (accessed 27.08.2022) [in Ukrainian].
11. Walzer, M. (2000). Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations. New York: Basic Books.